

61/2010

Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa

30.6.2010

Julkaisun nimi	Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa.		
Tekijä	Lapsiystävällinen oikeus – ns. Follo-mallin kokeilu käräjäoikeuksissa –työryhmä Puheenjohtaja Marjo Naapi Sihteeri Piritta Koivukoski		
Oikeusministeriön julkaisu	Mietintöjä ja lausuntoja	Sarjanumero	61/2010
OSKARI numero	OM 1/31/2010	HARE numero	OM006:00/2010
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (nid.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (nid.)	978-952-466-994-8	ISBN (PDF)	978-952-466-995-5
Asia- ja avain-sanat	käräjäoikeudet, lapsen huolto- ja tapaamisoikeus, riita-asiat, siviiliprosessi, tuomioistuinsovittelu		
Tiivistelmä	<p>Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan liittyen oikeusministeriössä on laadittu lista hankkeista, joilla pyritään parantamaan ja kehittämään erityisesti lasten asemaa oikeudenkäynnissä ja tutkinnassa. Norjassa käytössä oleva menettely eli ns. Follo-malli tarjoaa mahdollisuuden tehostaa sovittelupyrykiä huoltoriidoissa. Norjasta saadut kokemukset ovat olleet lupaavia. Koska lapsia koskevissa riidoissa sovinnon löytäminen on keskeisen tärkeää, on tarpeen kokeilla mallin toimivuutta Suomessa.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että kokeilu toteutettaisiin asiantuntija-avusteisena sovitteluna tuomioistuinsovittelulain säännösten mukaan. Kokeilua ehdotetaan kaksivuotiseksi ja kokeilutuomioistuimiksi esitetään Espoon, Helsingin, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeuksia. Asiantuntija-avustajilta ehdotetaan edellytettävän perhe-, parisuhde- ja kehityspsykologian asiantuntemusta sekä työskentelykokemusta eroperheiden kanssa. Kokeiluvaiheessa asiantuntijat saataisiin perheneuvoloista tai kokeneiden lastenvalvojien joukosta.</p> <p>Lisäksi työryhmä katsoo, että asiantuntija-avustajan käytöstä olisi hyötyä myös huolto-oikeudenkäynnissä. Sen vuoksi olisi tarpeen selvittää laajemmin kysymystä siitä, miten asiantuntija-apu olisi lapsen huolto- ja tapaamisoikeudenkäynneissä parhaiten käytettävissä. Työryhmä esittää, että jatkovalmistelua ja laajempaa selvitystyötä varten perustettaisiin työryhmä, jossa olisi edustettuna lapsi- ja perheoikeuden sekä prosessioikeuden asiantuntemus, kokeiluun osallistuvat tuomioistuimet ja asiantuntijatahot.</p>		

30.6.2010

Publikationens titel	Användning av sakkunnigbiträden vid medling av vårdnadstvister		
Författare	Barnvänlig domstol – försöket med den s.k. Follo-modellen vid tingsrätterna - arbetsgruppen Ordförande Marjo Naapi Sekreterare Pirtta Koivukoski		
Justitieministeriets publikation	Betänkanden och utlåtanden	Serienummer	61/2010
OSKARI nummer	JM 1/31/2010	HARE nummer	JM006:00/2010
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (häft.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (häft.)	978-952-466-994-8	ISBN (PDF)	978-952-466-995-5
Sak- och nyckelord	tingsrätter, vårdnad om barn och umgängesrätt, tvistemål, civilprocess, medling i domstol		
Referat	<p>I anslutning till politikprogrammet för barns, ungas och familjers välfärd har det i justitieministeriet upprättats en förteckning över projekten som syftar till att förbättra och utveckla särskilt barns ställning vid rättegångar och undersökningar. Den så kallade Follo-modellen, som tillämpas i Norge, erbjuder möjlighet att effektivera förlikningssträvanden i samband med vårdnadstvister. Erfarenheterna som har fåtts i Norge har varit lovande. Eftersom det är mycket viktigt att nå en förlikning i tvister som gäller barn, är det behövt att pröva hur modellen fungerar i Finland.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att försöket ska genomföras som medling med hjälp av ett sakkunnigbiträde i enlighet med bestämmelserna i lagen om medling i tvistemål i allmänna domstolar. Det föreslås att försöket ska pågå i två år och att det ska genomföras vid Esbo, Helsingfors, Uleåborgs och Norra Karelen tingsrätter. Det föreslås också att sakkunskap i familje-, parförhållande- och utvecklingspsykologi samt erfarenhet av arbete med skilsmässofamiljer ska krävas av sakkunnigbiträden. Under försöksskedet ska sakkunnigbiträden fås från familjerådgivningar eller bland erfarna barnatillsyningsmän.</p> <p>Därtill anser arbetsgruppen att användning av sakkunnigbiträden ska kunna vara till nytta även i samband med rättegångar om vårdnad. Därför är det nödvändigt att i större utsträckning utreda hur sakkunnighjälp bäst kan utnyttjas vid rättegångar som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt. Arbetsgruppen föreslår att det för en fortsatt beredning och ett mer omfattande utredningsarbete tillsätts en arbetsgrupp, där sakkunskap i barn- och familjerätt och processrätt samt de domstolar som deltar i försöket och sakkunniga ska vara representerade.</p>		

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 26 päivänä tammikuuta 2010 työryhmän laatimaan selvityksen asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta lapsen huolto-oikeudenkäynneissä. Työryhmän selvityksen tavoitteena on nykyisen lainsäädännön puitteissa käynnistää kokeilu yhdessä tai useammassa käräjäoikeudessa.

Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisestä nykyisen lainsäädännön perusteella, jotta kokeilu voitaisiin käynnistää työryhmän esittämässä käräjäoikeuksissa vuoden 2010 loppupuolella. Työryhmän tuli arvioida, soveltuuko laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa asiantuntija-avustajan käyttöön lapsia koskevassa asiassa, ja tehdä esitys niistä käräjäoikeuksista (2-4), joissa kokeilu tulisi käynnistää syksyllä 2010. Lisäksi työryhmän tuli arvioida ehdotuksen taloudelliset ja muut vaikutukset ja kartoittaa ne tahot, joista asiantuntija-avustajat voidaan nimetä ja tehdä ehdotus asiantuntija-avustajien nimeämismenettelyksi.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin käräjätuomari Marjo Naapi Espoon käräjäoikeudesta ja jäseniksi käräjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen Helsingin käräjäoikeudesta, asianajaja, oikeustieteen tohtori Maija Auvinen asianajotoimistosta Kankainen&Auvinen, kehittämisspäällikkö Hanna Heinonen Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, erikoispsykologi Päivi Mäntylä-Karppinen Päijät-Hämeen perheneuvolasta, hallitusneuvos Pekka Pärnänen oikeusministeriöstä, toiminnanjohtaja Heljä Sairisalo Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry:stä, käräjätuomari Antti Savela Oulun käräjäoikeudesta, käräjätuomari Jouko Strander Pirkanmaan käräjäoikeudesta ja kehittämisspäällikkö Kaisa Tervonen-Arnkil Pelastakaa Lapset ry:stä. Pysyväksi asiantuntijaksi työryhmään nimitettiin lainsäädäntöneuvos Maarit Leppänen oikeusministeriöstä. Työryhmän sihteerinä toimi ylitarkastaja Piritta Koivukoski oikeusministeriöstä.

Työryhmä on työssään kuullut asianajaja Riitta Leppiniemeä Suomen Asianajajaliitosta, julkinen oikeusavustaja, asianajaja Raili Rauvalaa Julkiset oikeusavustajat ry:stä, psykologi Vesa Nevalaista Suomen Psykologiliitosta ja kehittämisspäällikkö Mervi Tolosta Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:stä. Lisäksi työryhmä on

ollut yhteydessä niiden paikkakuntien (Espoon, Helsingin, Joensuun ja Oulun) sosiaali-toimeen ja perheneuvoloihin, joihin kokeilua ehdotetaan. Sosiaalitoimi ja perheneuvolat ovat suhtautuneet kokeilun aloittamiseen myönteisesti.

Työryhmä on kokoontunut yhteensä kahdeksan kertaa. Lisäksi työryhmä on keskustellut asiasta kerran ministeri Braxin kanssa.

Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 1.2.2010 - 30.6.2010.

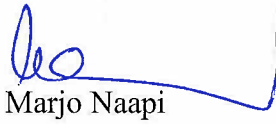
Työryhmä ehdottaa, että kokeilu toteutettaisiin asiantuntija-avusteisena sovitteluna tuomioistuinsovittelulain säännösten mukaan. Kokeilua ehdotetaan kaksivuotiseksi ja kokeilutuomioistuimiksi esitetään Espoon, Helsingin, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjä-oikeuksia. Asiantuntija-avustajilta ehdotetaan edellytettävän perhe-, parisuhde- ja kehityspsykologian asiantuntemusta sekä työskentelykokemusta eroperheiden kanssa. Kokeiluvaiheessa asiantuntijat saataisiin perheneuvoloista tai kokeneiden lastenvalvojien joukosta.

Lisäksi työryhmä toteaa, että asiantuntija-avustajan käytöstä olisi hyötyä myös huolto-oikeudenkäynnissä. Sen vuoksi olisi tarpeen selvittää laajemmin kysymystä siitä, miten asiantuntija-apu olisi lapsen huolto- ja tapaamisoikeudenkäynneissä parhaiten käytettävissä. Työryhmä esittää, että jatkovalmistelua ja laajempaa selvitystyötä varten perustettaisiin työryhmä, jossa olisi edustettuna lapsi- ja perheoikeuden sekä prosessioikeuden asiantuntemus, kokeiluun osallistuvat tuomioistuimet ja asiantuntijatahot.

Saatuana työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa mietintönsä kunnioittavasti oikeusministeriölle.

Helsingissä 30 päivänä kesäkuuta 2010

Marjo Naapi

Anna-Kaisa Aaltonen

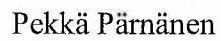
Maija Auvinen

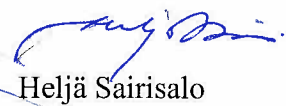
Hanna Heinonen

Päivi Mäntylä-Karppinen

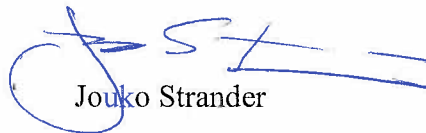
Pekka Pärnänen

Heljä Sairisalo

Antti Savela

Jouko Strander

Kaisa Tervonen-Arnkil

Piritta Koivukoski

SISÄLLYS

1 TAUSTAA	13
2 TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄT JA KOKOONPANO	13
3 KOKEILUN TOTEUTTAMINEN	14
3.1 Pilottihankkeen laajuus ja kustannukset	14
3.2 Kokeilumenettelyyn tulevat jutut	15
3.3 Tuomarin ja asiantuntija-avustajan tehtävät	17
3.4 Asiantuntijan pätevyysvaatimukset	18
3.5 Esteellisyys ja salassapito	19
3.6 Kokeilun seuranta	19
4 ESILLE TULLEITA ONGELMAKOHTIA JA AJATUKSIA JATKOTYÖSKENTE- LYSTÄ	20

1 Taustaa

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan liittyen oikeusministeriössä on laadittu lista hankkeista, joilla pyritään parantamaan ja kehittämään erityisesti lasten asemaa oikeudenkäynnissä ja tutkinnassa. Oikeusministeriön toimeksiannosta asianajaja, oikeustieteen tohtori Maija Auvinen on laatinut selvityksen Oslon käräjäoikeudessa huoltoriitojen ratkaisussa sovelletusta kokeilumenettelystä eli ns. Follo-mallista. Nykyisin malli on Norjassa osa lapsilain mukaista lapsen huolto- ja tapaamis-oikeutta koskevaa oikeudenkäyntimenettelyä. Malli tarjoaa mahdollisuuden tehostaa sovittelupyrkimyksiä huoltoriidoissa. Norjasta saadut kokemukset ovat olleet lupaavia. Lapsen huoltoa ja tapaamis-oikeutta koskevien riitojen käsittelyssä tavoitteena ei ole sovinto sinällään vaan lapsen etu. Usein sovinto kuitenkin vähentää vanhempien välisiä ristiriitoja ja on siten lapsen edun mukaista. Siksi lapsia koskevissa riidoissa sovinnon löytäminen on keskeisen tärkeää, ja on tarpeen kokeilla Follo-mallin toimivuutta Suomessa.

Oikeusministeriö asetti työryhmän laatimaan selvityksen asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta lapsen huolto-oikeudenkäynneissä. Työryhmän selvityksen tavoitteena oli nykyisen lainsäädännön puitteissa käynnistää kokeilu yhdessä tai useammassa käräjäoikeudessa. Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 1.2.2010 - 30.6.2010.

2 Työryhmän tehtävät ja kokoonpano

Työryhmän tehtävänä on ollut

- valmistella ehdotus mallin kokeilemisesta nykyisen lainsäädännön perusteella, jotta kokeilu voitaisiin käynnistää työryhmän esittämässä käräjäoikeuksissa vuoden 2010 loppupuolella,
- arvioida soveltuuko laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa asiantuntija-avustajan käyttöön lapsia koskevassa asiassa,
- tehdä esitys niistä käräjäoikeuksista (2-4), joissa kokeilu tulisi käynnistää syksyllä 2010,
- arvioida ehdotuksen taloudelliset ja muut vaikutukset,
- kartoittaa ne tahot, joista asiantuntija-avustajat voidaan nimetä ja tehdä ehdotus asiantuntija-avustajien nimeämismenettelyksi.

Työryhmän kokoonpano

Puheenjohtaja Käräjätuomari Marjo Naapi, Espoon käräjäoikeus

Jäsenet:

Käräjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen, Helsingin käräjäoikeus

Asianajaja, oikeustieteen tohtori Maija Auvinen, asianajotoimisto Kankainen & Auvinen

Kehittämispäällikkö Hanna Heinonen, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Erikoispsykologi Päivi Mäntylä-Karppinen, Päijät-Hämeen perheneuvola

Hallitusneuvos Pekka Pärnänen, oikeusministeriö

Toiminnanjohtaja Heljä Sairisalo, Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry

Käräjätuomari Antti Savela, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Jouko Strander, Pirkanmaan käräjäoikeus
 Kehittämispäällikkö Kaisa Tervonen-Arnkil, Pelastakaa Lapset ry

Työryhmän pysyvänä asiantuntijana toimi lainsäädäntöneuvos Maarit Leppänen oikeusministeriöstä ja sihteerinä ylitarkastaja Piritta Koivukoski oikeusministeriön oikeushallinto-osastolta.

Työryhmä kokoontui työnsä aikana kahdeksan kertaa ja keskusteli asiasta kerran ministeri Braxin kanssa. Asiantuntija-avustajan käyttöön liittyvän selvitystyön lisäksi työryhmä kommentoi Euroopan neuvoston lapsiyستävällinen oikeus -suosituluonnosta.

3 Kokeilun toteuttaminen

3.1 Pilottihankkeen laajuus ja kustannukset

Työryhmän asettamispäätöksen mukaan asiantuntija-avustajan käytön kokeilu tulee toteuttaa voimassa olevan lainsäädännön pohjalta. Työryhmän tehtävänä ei ollut selvittää, mitä lainsäädäntömuutostarpeita koko Follo-mallin käyttö huolto-oikeudenkäynneissä edellyttäisi. Nykylainsäädäntö asettaa rajoituksia asiantuntijan asemalle. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston muistiossa (Markku Helin / Tatu Leppänen, 23.4.2009) on mainittu kolme eri vaihtoehtoa kokeilun toteuttamiseksi voimassa olevan lainsäädännön pohjalta. Asiantuntija voisi toimia ilman muodollista asemaa, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun tarkoittamana asiantuntijatodistajana tai tuomioistuinsovittelussa sovittelijan avustajana. Prosessilainsäädäntö ei estä asiantuntijan läsnäoloa valmisteluistunnossa, mutta tällöin asiantuntijan asemalle ei olisi lainsäädäntöpohjaa eikä hänellä olisi erityisiä oikeuksia tai velvollisuuksia. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa tarkoitettua tuomioistuimen määräämää asiantuntijaa kuullaan normaalisti todistelutarkoituksessa, joten kuuleminen sovittelutarkoituksessa merkitsisi säännösten venyttämistä tulkinnallisesti uudelle alueelle. Tuomioistuinsovittelussa lapsiasiassa asiantuntija voisi toimia tuomioistuinsovittelulaisissa tarkoitettuna sovittelijan avustajana. Muistiossa parhaana vaihtoehtona Follo-mallin kokeilulle on pidetty asiantuntija-avustajan käyttöä tuomioistuinsovitelussa.

Norjan lapsilain mukaisessa menettelyssä asiantuntija-avustajaa käytetään oikeudenkäynnissä eikä tuomioistuinsovittelussa. Asiantuntija osallistuu valmisteluistuntoon ja avustaa tuomaria sovintoratkaisuun pyrkimisessä. Asiantuntija voi myös kuulla lasta. Menettelyssä on mahdollisuus tehdä kokeilusopimuksia, joiden toimivuutta seurataan. Jos sovintoon ei päästä, menettelyä jatketaan normaalina oikeudenkäyntinä.

Työryhmä toteaa, ettei ns. Follo-mallia ole mahdollista toteuttaa voimassa olevan lainsäädännön puitteissa sellaisenaan. Sen vuoksi työryhmä ehdottaa, että tässä vaiheessa kokeilu toteutettaisiin asiantuntija-avusteisena sovitteluna tuomioistuinsovittelulain säännösten mukaan, mitä on pidetty parhaana vaihtoehtona kokeilun toteuttamiselle myös oikeusministeriön edellä mainitussa lainvalmisteluosaston muistiossa.

Työryhmä esittää seuraavaa:

- Kokeilu tulisi olla kaksivuotinen. Koska sovittelulain sallimissa rajoissa kokeilutavan mallin sovellusala on Follo-mallia kapeampi, jo kahdessa vuodessa saadaan riittävästi kokemuksia mallin toimivuudesta ja tietoja asian jatkokehittelyä varten. Kokeilumenettelyn käyttö tulisi aloittaa vuoden 2011 alussa.
- Pilottituomioistuimiksi esitetään Espoon, Helsingin, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeuksia. Kukaan tuomioistuin valitsisi itsenäisesti kokeiluun osallistuvat tuomarit, ja näiden keskuudesta yhden kokeilusta vastaavan tuomarin.
- Mallin kokeiluun soveltuvia juttuja arvioidaan olevan yhteensä noin 160 vuodessa. Asiantuntijan työmääräksi työryhmä on arvioinut keskimäärin yhdestä neljään työpäivää/juttu. Laskelmien perusteella Espoon, Oulun ja Pohjois-Karjalan käräjäoikeuksissa arvioidaan tarvittavan yhden ja Helsingissä kahden asiantuntijan vuosityö hankkeeseen osallistumiseen.

Tuomioistuinsovittelulain mukaan asiantuntijan palkkion ja korvauksen hänen kuluis-taan suorittavat osapuolet. Pilottihankkeessa tarkoituksena olisi, ettei osapuolille tule kustannuksia asiantuntija-avustajan käytöstä vaan asiantuntijoille maksettavat palkkiot suoritettaisiin valtion varoista. Kokeiluvaiheen kustannukset muodostuvat pääasiassa kyseisistä palkkioista. Lisäksi kustannuksia tulisi kokeiluun osallistuvien tuomareiden ja asiantuntijoiden kouluttamisesta sekä kokeilun seurannasta. Työryhmä esittää, että kokeiluvaiheessa kunkin pilottituomioistuimen kanssa työskentelevälle, kokeiluun sitoutuvalle sosiaalitoimen yksikölle tai perheneuvolalle maksettaisiin palkkakulut, mikä työmäärään suhteutettuna tarkoittaisi kahden henkilön vuosittaisia palkkakuluja Helsinkiin ja yhden kullekin muulle pilottipaikkakunnalle. Hankkeen vuosittaiset, asiantuntijapalkkioista ja seurantatyöstä muodostuvat, kokonaiskustannukset olisivat tällöin noin 350 000 euroa.

Kokeiluun osallistuville tuomareille ja asiantuntijoille tulisi järjestää koulutusta. Työryhmä on arvioinut koulutuspäiviä tarvittavan loppuvuoteen 2010 ja alkuvuoteen 2011 yhteensä viisi – kuusi, jolloin kustannukset tulevat olemaan 26 000 – 29 000 euroa. Kokeilun aikana tuomareille ja asiantuntijoille tulisi järjestää yksi – kaksi kertaa vuodessa yksipäiväinen koulutustapaaminen, jonka kustannukset olisivat noin 5000 euroa/koulutuspäivä. Kokeilun onnistumisen kannalta olisi tärkeää, että ennen kokeilun aloittamista järjestettäisiin koulutusta myös lapsiasioita käsitteleville oikeudenkäyntiavustajille sekä lastenvalvojille ja perheneuvoloiden työntekijöille, jotka ohjaavat vanhempia käyttämään menettelyä. Näitä puolen päivän perehdyttämistilaisuuksia tulisi järjestää yksi kullakin kokeilualueella eli pääkaupunkiseudulla, Oulussa ja Joensuussa.

3.2 Kokeilumenettelyyn tulevat jutut

Asia voi tulla sovitteluun joko suoraan tuomioistuimeen saapuvan sovitteluhakemuksen tai asianosaisten oikeudenkäynnissä tekemän pyynnön perusteella. Myös tuomioistuin voi tiedustella asianosaisten halukkuutta tuomioistuinsovitteluun. Sovittelun aloittaminen edellyttää kaikkien osapuolten suostumusta. Tällä hetkellä riitaiset lapsiasiat voidaan tuomioistuimessa ratkaista seuraavilla tavoilla:

1. Asia vireille – valmisteluistunto – sovinto oikeudenkäynnissä
2. Asia vireille – valmisteluistunto – mahdollinen sosiaalitoimen selvitys – sovinto tai pääkäsittely
3. Asia vireille suoraan tuomioistuimeen tulevana sovitteluhakemuksena – sovinto
4. Asia vireille – tuomari siirtää sovitteluun – sovinto (ellei sovintoa, oikeudenkäyntiä jatketaan)

Nykyään noin puolet huoltoriidoista päättyy sovintoon oikeudenkäynnissä. Tuomarit toimivat valmisteluistunnossa aktiivisesti ja joustavasti asian selvittämiseksi sekä sovinnon edistämiseksi. Enin osa sovinnosta syntyy valmisteluistunnossa tuomarin johdolla ilman, että asiassa hankitaan sosiaalitoimen selvitystä. Tämän vuoksi suurin hyöty kokeilusta olisi saatavissa kohdentamalla asiantuntijan apu niihin riitoihin, joissa sovinto olisi perusteltu ratkaisu, mutta tuomari ei ole valmisteluistunnossa saanut vanhempia sopimaan. Näin olisi mahdollista lisätä sovittavien juttujen lukumääriä nykyiseen verrattuna. Tämä taas keventäisi sekä tuomioistuimen että sosiaalitoimen työtaakkaa. Asian käsittelystä valmisteluistunnossa ennen sen sovitteluun siirtämistä olisi muutakin hyötyä. Sillä voidaan varmistaa vanhempien valmius sovitteluun ja tunnistaa jutut, jotka eivät sovellu sovitteluun. Lisäksi asian läpikäynti vanhempien kanssa ja prosessointi edesauttavat usein sovinnon saavuttamista.

Jutun siirtämistä sovitteluun ei tule kuitenkaan sitoa valmisteluistuntoon eikä tietyn tyyppisiin juttuihin, vaan mallin käytön tulisi olla mahdollisimman joustavaa. Asiantuntija-apua tulisi voida käyttää myös niissä jutuissa, jotka tuomari arvioi jo kirjallisen valmistelun perusteella menettelyyn sopiviksi. Arvioidessaan asian sopivuutta kokeilumenettelyyn tuomarin olisi syytä keskustella myös oikeudenkäyntiavustajien ja osapuolien kanssa. Sopivan menettelytavan löytäminen on yhteistyötä, jossa asianosaisten näkemyksellä on lopulta ratkaiseva merkitys. Suoraan sovitteluun siirtämisen etuna olisi se, että käsittelyn kesto lyhenisi, kun päästäisiin suoraan sovitteluun, eikä käsittelijää tarvitsisi vaihtaa, mikäli asia saataisiin sovituksi.

Pilottihankkeen aikana sovittelumenettelyn käyttöä voidaan lisätä ohjaamalla vanhempia tekemään sovitteluhakemuksia. Keinoja tähän ovat muun muassa paikallisten asianajajien tutustuttaminen menettelyyn sekä yhteistyö sosiaalitoimen ja perheneuvoloiden kanssa, jotta ne ohjaavat juttuja sovitteluun. Lisäksi menettelystä tulisi tiedottaa paikallisissa tiedotusvälineissä.

On tärkeää tunnistaa, että sovittelu ei ole kaikissa asioissa toimiva menettely. Norjassa on yksimielisesti todettu, ettei sovintoon pyrkiminen sovellu riitoihin, joissa vanhemilla on vakavia psykososiaalisia ongelmia tai päihdeongelmia, perheessä on ollut väkivaltaa tai vanhemmat ovat keskenään epätasapainoisessa asemassa. Näissä jutuissa tarvitaan usein erilaisia viranomais selvityksiä ja myös tuomioistuimen vahvaa päätöksentekoa.

Tuomioistuinsovittelu mahdollistaa eroon liittyvien kysymysten kokonaisvaltaisen sovittelun. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin hakemuksiin liittyy säännönmukaisesti vaatimus elatusavusta ja toisinaan vaatimukset yhteiselämän lopettamisesta ja pesänjakajan määräämisestä. Sen lisäksi soviteltaviin asioihin voivat kuulua myös puolisoitten omaisuuteen liittyvät kysymykset.

3.3 Tuomarin ja asiantuntija-avustajan tehtävät

Sovittelulaki on lähtökohdiltaan ratkaisukeskeinen. Soviteltaessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia riitoja tavoitteena ei ole sovinto sellaisenaan, vaan sovinto, jossa toteutuu lapsen etu. Tuomioistuimen velvollisuutena on myös sovittelussa varmistua siitä, että tehty sovinto on lapsen edun mukainen.

Työryhmä katsoo, että asiantuntijan keskeinen tehtävä sovittelussa olisi auttaa vanhempia näkemään lapsen etu. Hänen tulisi myös osata tunnistaa tilanteet, joihin sovittelu ei sovi. Asiantuntija voisi erikseen sovittaessa tehdä myös kotikäyntejä ja keskustella lapsen kanssa. Menettelytapoja harkittaessa tulisi kuitenkin ottaa huomioon, että sovittelun epäonnistuessa asian käsittely jatkuu oikeudenkäynnissä. Koska sovittelussa saatuja tietoja ei voida käyttää oikeudenkäynnissä, sama tieto jouduttaisiin hankkimaan uudelleen. Muun muassa lapsen kuuleminen useampaan kertaan eri prosesseissa olisi lapselle kohtuutonta.

Sovittelu toteutettaisiin lähtökohtaisesti yhdessä – kolmessa istunnossa. Ellei asiaa sovittaisi ensimmäisessä tapaamisessa, siinä pyrittäisiin etenemään tekemällä muutaman kuukauden kestäviä kokeilusopimuksia vanhempien välillä. Kunkin kokeilujakson jälkeen pidettäisiin uusi sovitteluistunto. Kokeilusopimuksilla olisi tarkoitus saada vanhemmat näkemään, miten erilaiset vaihtoehdot toimivat käytännössä heidän ja lapsen arkielämässä.

Työryhmä esittää, että tuomarin ja asiantuntijan tehtävät määriteltäisiin seuraavasti:

Tuomari

- vastaa sovitteluprosessista
- johtaa sovittelua asiantuntijan avustaessa häntä
- pitää aloituspuheenvuoron, pohjustaa sovittelun ja johtaa sovintokeskustelua
- määrittelee kussakin tapauksessa asiantuntijan tehtävät (yhteistyössä asiantuntijan kanssa)
- on juridiikan asiantuntija
- vahvistaa sovinnon, vastaa sovinnon täsmällisyydestä ja täytäntöönpanokelpoisuudesta
- vastaa siitä, että sovinto on lapsen edun mukainen

Asiantuntija-avustaja:

- osallistuu sovitteluun
- voi pitää oman alkupuheenvuoron sovittelijan jälkeen (esimerkiksi yleistä erokriisistä, lapsen tilanteesta erossa)
- voi tehdä vanhemmille kysymyksiä, osaltaan ohjata keskustelua ja auttaa lukkiutuneen tilanteen avaamisessa
- suuntaa vanhempien ajatuksia lapseen ja tuo esiin lapsen näkökulmaa
- sovittaessa voi vetää erillisneuvotteluja tuomarin täydentäessä
- voi keskustella lapsen kanssa, jos vanhemmat hyväksyvät (riippuen tilanteesta ja lapsen iästä keskusteleminen voi tapahtua oikeudessa siten, että myös tuomari/vanhemmat ovat läsnä)
- voi vetää yhteispalaverin, jossa sekä lapsi että vanhemmat ovat mukana

- mahdollisesti vastaa kokeilusopimusten seurannasta kotikäynnein (asiantuntija toimisi tukena vanhemmille ja lapsille ja antaisi palautteen havainnoista avoimesti sovittelijalle ja vanhemmille, tukitehtävän laajuudesta tulisi sopia sovittelustunnossa)
- pyrkii havaitsemaan ja tuomaan esiin sovittelun esteet (perheväkivalta, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, toisen vanhemman alisteinen asema, luonnehäiriöisyys, sitoutumattomuus sovitteluun, väärät motiivit ym.)
- tuo esiin lapsen edun sekä sovittelijalle että vanhemmille

3.4 Asiantuntijan pätevyysvaatimukset

Asiantuntijalle asetetut tehtävät vaativat monipuolista ammattitaitoa. Jotta vanhempien kanssa keskustelu ja mahdollinen lapsen haastattelu toteutuisivat tasokkaasti, asiantuntija tarvitsisi perhe-, parisuhde- ja kehityspsykologian tuntemusta. Asiantuntijan tulisi olla perehtynyt erodynamiikkaan ja kyetä erottamaan erokriisiin liittyviä ja toisaalta lapsen kehitykseen liittyviä pidempiaikaisia reaktioita. Asiantuntija-avustajan tulisi myös tunnistaa vanhemman persoonallisuushäiriöt, riippuvuuskäyttäytyminen ja lähisuhdeväkivalta sekä niiden vaikutukset etenkin lapsen kehitykseen ja myös vanhemmuuteen. Sovittelusteiden havaitsemisessa olisi hyötyä muun muassa persoonallisuuspatologian asiantuntemuksesta. Lisäksi olisi eduksi, jos asiantuntijalla olisi kokemusta perheasioiden sovittelusta. Tämän perusteella työryhmä esittää, että asiantuntijalta edellytettäisiin perhe-, parisuhde- ja kehityspsykologian asiantuntemusta sekä työskentelykokemusta eroperheiden kanssa.

Työryhmän mukaan lähtökohdaksi on hyvä ottaa psykologiasiantuntijuus, mutta myös muu koulutus ja kokemus tulisi olla mahdollinen. Työryhmän esittämä asiantuntijalta vaadittava psykologinen asiantuntemus edellyttää psykologin koulutuksen suorittaneilta lapsipsykologiaan suuntautumista ja sosiaalityöntekijöiltä soveltuvaan lisäkoulutusta. Psykologien lisäksi asiantuntijoina voisi käyttää sosiaalityöntekijöitä, joilla on perheterapeutin koulutus, riittävä kokemus alalta ja esimerkiksi täytöntönnpanosovittelijana hankittuja neuvottelutaitoja.

Kokeiluvaiheessa asiantuntijoille tarvittaisiin taustayhteisö eli työ olisi tehtävä virkautena. Suomessa lapsen asemaan avioerotilanteessa parhaiten perehtyneet psykologit ja sosiaalityöntekijät löytynevät perheneuvoloista ja kokeneiden lastenvalvojien joukosta. Työryhmä on pitänyt tärkeänä ja tavoiteltava asiantuntijaverkoston luomista. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan esitetä yksilöidempää asiantuntijoiden nimeämismenettelyä, koska asiantuntijaverkoston luominen ei aikataulullisesti ollut mahdollista. Asiantuntijoiden nimeämismenettely ja mahdollisen verkoston luominen vaatisivat tarkempaa selvitystä.

Työryhmän asiantuntijapuolta edustavat jäsenet ovat vahvasti tuoneet esille, että asiantuntijatyön kehittämiseksi ja laadun varmistamiseksi tarvitaan ammatillisia tukirakenteita. Tukirakenteisiin kuuluvat muun muassa asiantuntijatyön koordinointi, vertaistuki sekä tapausten ja sovittelutoiminnassa toistuvien ilmiöiden läpikäyminen työnohjauksessa. Sen vuoksi työryhmä suosittaa, että työnohjaukseen tulisi varata resursseja myös kokeilussa. Tuomareiden osalta työnohjauksen tarvetta tulisi selvittää tarkemmin.

Työnohjauksen kustannuksiksi arvioidaan 2000 euroa vuodessa asiantuntijaa kohden. Kyseiset kustannukset sisältyvät arvioituihin 350 000 euron kokonaiskustannuksiin.

3.5 Esteellisyys ja salassapito

Työryhmä on työnsä aikana havainnut, että esteellisyyteen, salassapitoon ja vetoamiskielloon liittyvät kysymykset voivat osoittautua ongelmallisiksi. Ongelmia voidaan osittain ratkaista siten, että osapuolilta pyydetään menettelyn aluksi suostumus sovittelussa esitetyn tiedon käyttämiseen mahdollisessa oikeudenkäynnissä.

Psykologilla ja sosiaalityöntekijällä on vaitiolovelvollisuus työssään saamistaan tiedoista. Ulottuuko tämä myös tuomioistuinsovitteluun, joka menettelynä on pääosin julkista? Jos sovittelu epäonnistuu ja asian käsittely jatkuu oikeudenkäyntinä, voidaan vaitiolovelvollisuus joka tapauksessa huoltolain nojalla murtaa sosiaalitoimen selvitystyössä. Muun muassa näistä syistä asiantuntijan salassapitovelvollisuus kaipaa syvempää pohdintaa.

Sovittelulain 15 § mukaan asiantuntija-avustajaa koskevat samat oikeudenkäymiskaaren esteellisyyssäädökset kuin sovittelijana toimivaa tuomaria. Samaa asiaa aikaisemmin toisessa viranomaisessa käsitellyt asiantuntija on siten aina esteellinen toimimaan asiantuntija-avustajana sovittelussa. Vastaavasti asiantuntija-avustajana toiminut on hyvän hallinnon periaatteiden mukaan myöhemmin esteellinen toimimaan muussa tehtävässä saman perheen kanssa. Esteellisyysselvityksistä on huomioitava myös se, että mikäli asiaa ei sovita, sovittelijana toiminut tuomari ei voi käsitellä asiaa oikeudenkäynnissä. Toisin on Norjassa, jossa sovittelun epäonnistuessa sama tuomari ja asiantuntija jatkavat oikeudenkäynnissä.

Mallin kokeilun yhtenä tarkoituksena on pidetty asioiden käsittelyn nopeuttamista. Sovittelun epäonnistuessa tuomarin esteellisyys ja vetoamiskiello voivat kuitenkin pidentää asioiden käsittelyä. Tästä syystä näitä kysymyksiä tulisi selvittää tarkemmin.

3.6. Kokeilun seuranta

Kokeilun aikana tulisi arvioida sekä prosessia että asiakkaiden kokemuksia menettelystä. Selvitettäviä asioita olisivat muun muassa asiantuntija-avustajan tehtävät, prosessin kesto, sovintojen pysyvyys ja asiantuntija-avustajan käytöstä saadut hyödyt sekä tuomioistuimen että asiakkaiden näkökulmasta. Kokeilutuomioistuinten tulisi itse seurata kokeilun onnistumista pitämällä säännöllisesti sovittelutuomareiden ja asiantuntijoiden välisiä strukturoituja ja dokumentoitavia palavereja, joissa arvioidaan sovittelijan ja avustajan välistä yhteistyötä, analysoidaan soviteltuja asioita ja käsitellään syntyneitä ongelmia. Jokaisen kokeiluyksikön tulisi valita yksiköstään tuomari, joka vastaa kyseisten yhteispalaverien järjestämisestä ja toimii muutenkin kokeilun vastuuhenkilönä. Myös asiakkaille tulisi tehdä kyselyitä menettelyn käytöstä.

Työryhmä ehdottaa, että oikeusministeriö määrää kokeilua seuraamaan ja arvioimaan tuomioistuinmenettelyä ja Follo-mallia tuntevan asiantuntijan. Arvioitsijan tehtävänä

olisi muun muassa koota kokeilutuomioistuinten palaverista ja asiakkaille tehtävistä kyselyistä saatua tietoa. Työryhmä ehdottaa kyseiseksi asiantuntijaksi oikeustieteen tohtori, asianajaja Maija Auvista.

4 Esille tulleita ongelmakohtia ja ajatuksia jatkotyöskentelystä

Työryhmä toteaa, että asettamispäätöksen toimeksianto ja nykyinen lainsäädäntö eivät mahdollista asiantuntija-avustajan käytön kokeilemista lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa oikeudenkäynnissä. Nykylainsäädäntö ei myöskään mahdollista norjalaisen Follo-mallin käyttöä koko laajuudessaan. Työryhmän näkemyksen mukaan muun muassa seuraavia kysymyksiä olisi aiheellista selvittää tarkemmin:

- asiantuntija-avustajan käyttö oikeudenkäynnissä
- tuomarin ja asiantuntija-avustajan roolit
- tuomarin esteellisyys asian palautuessa oikeudenkäyntiin ja siitä seuraava käsittelyn pitkittyminen
- asiantuntija-avustajan sovittelussa saaman asiantiedon käyttö
- julkisuuskysymykset
- sovittelulain vetoamiskielto sovittelun jälkeisessä oikeudenkäynnissä
- asiantuntijaverkoston luominen
- työnohjauksen asema

Työryhmälle ei asettamispäätöksessä annetun tehtävänsä ja määräajan puitteissa ole ollut mahdollista käsitellä mainittuja kysymyksiä. Jo nyt on nähtävissä, että kokeilun aikana ja ennen Follo-mallin käytön laajempaa aloittamista on tarpeen selvittää edellä mainittuja kysymyksiä. Työryhmän käsityksen mukaan Norjan mallista olisi hyötyä myös suomalaisessa huolto-oikeudenkäynnissä. Kokeilu tuomioistuinsovittelun pohjalta antanee hyvää tietoa asian jatkokehittämiselle.

Työryhmä esittää, että asiantuntija-avustajan käytön laajempaa selvitystyötä varten asetetaan uusi työryhmä. Jatkotyöryhmän tehtävänä olisi selvittää tarvittavat lainsäädäntömuutokset, jotta asiantuntijaa voitaisiin käyttää huolto-oikeudenkäynnissä. Selvitystyössä käytettäisiin hyödyksi myös kokeilun arvioinnista saatuja tietoja. Työryhmässä tulisi olla kokeiluun osallistuvien käräjäoikeuksien ja asiantuntija-avustajien edustus. Asiantuntemusta tarvittaisiin lapsi- ja perheoikeuden sekä prosessioikeuden alalta. Lisäksi työryhmällä tulisi olla mahdollisuus kuulla laajasti asiantuntijoita.

Työryhmä ehdottaa, että jatkotyöryhmän selvitystyö ja kokeilun seuranta erotetaan osittain toisistaan. Seurantaa hoitaisi arvioijaksi nimetty asiantuntija, joka keräisi tiedon kokeilusta ja välittäisi tiedon laajempaa asiantuntija-avustajan käyttöä selvittävälle jatkotyöryhmälle.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091
ISBN 978-952-466-994-8 (nid.)
ISBN 978-952-466-995-5 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi